

راهکارهای پیشگیرانه از تخلف، در انتخابات های مردمی در حقوق ایران

سید ساعی حاجی میرسعیدی^۱

دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه شهید بهشتی تهران

سید ابراهیم حاجی میرسعیدی

دانش آموخته کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، وکیل دادگستری

چکیده

سلامت انتخابات به مثابه یکی از ویژگی های بنیادین در نظام دمکراتیک محسوب می شود. اما در برخی از نظام های مذکور نیز وجود تخلفات انتخاباتی محتمل است. تخلفات انتخاباتی به معنای عدم رعایت و اجرای قانون و یا قوانین انتخاباتی و سایر قوانین مرتبط با نظام انتخابات است. در چنین نظام های سیاسی سلامت انتخابات به علت تخلفات مجریان انتخاباتی و یا انتخاب شوندگان به خطر می افتد. اما به نظر می رسد مهم ترین علت تخلفات انتخاباتی عدم وجود مدیریت مستقل و کارآمد در رأس برگزاری این فرآیند است. چرا که از شاخصه های سلامت انتخابات، وجود نهاد مدیریتی مستقل، بی طرف و متخصص در زمینه برگزاری و اجرای انتخابات است. اهمیت این نهاد در تحقق انتخابات دمکراتیک از آن جهت است که نقش مهمی در تضمین سلامت انتخابات و جلوگیری از تخلفات انتخاباتی دارد. یکی از موضوعات مهم حقوق عمومی کشور در سال های اخیر وجود برخی از تخلفات انتخاباتی نظیر خرید رأی بوده است. در این مقاله قصد داریم به بررسی و شناخت ابعاد تخلفات ارتكابی در انتخابات های مردمی در حقوق ایران پردازیم.

واژگان کلیدی: جرایم انتخاباتی، انتخابات مردمی، رای گیری، صندوق اخذ رای،

تخلفات انتخاباتی

بخش اول: بررسی و شناخت نظارت بر انتخابات

نظارت از لحاظ لغوی؛ به معنای مراقبت در اجرای امور آمده است و ناظر کسی است که مراقب اجرای یک امر باشد. در اصطلاح نیز به شخصی گویند که عمل یا اعمال نماینده، شخص یا اشخاص را مورد توجه قرار می دهد و صحت و سقم آن عمل را با مقیاس معینی که مشهود است، می سنجد. بنابراین از نظر اصطلاحی، نظارت مکانیزمی است در جهت انطباق تصمیمات و اقدامات اتخاذ شده با اصول و موازین برتر اخلاقی و حقوقی و اطمینان از درستی یا نادرستی آنها. آن چه از معنای لغوی و اصطلاحی نظارت فهمیده می شود، این است که نظارت مستلزم مشاهده و ارزیابی تصمیم یا اقدام صورت گرفته است نه تغییر، اصلاح یا ابطال آنها؛ بلکه پس از تشخیص واقعیت و انطباق با اصول و موازین مربوطه، صحت و سقم آنها را بیان و برای اصلاح و تصمیم گیری درست و جدید به واضع تصمیم، عودت داده می شود. امکان اصلاح، تغییر و ابطال یا اقدام انجام شده توسط ناظر، جایی است که واضعان یا ذی صلاحان تصمیم، در چارچوب نظام سلسله مراتبی و تفویض اختیار، اجازه وضع بعضی تصمیمات و انجام فعالیت هایی را به مقامات مادون خود می دهند. حال چنان چه تصمیمات اتخاذی آنها مطابق با واقع نباشد، مقامات ارشد حق هرگونه اصلاح، تغییر، ابطال و تصمیم گیری جدید را خواهند داشت و چه بسا آن اختیارات اعطایی را باز پس گیرند؛ همانند نظارت سلسله مراتبی وزیر بر مقامات مادون وزارتخانه. لذا باید حوزه تصمیم گیری و اجرا و حوزه نظارت از یکدیگر تفکیک شوند و ناظر در حوزه اخذ تصمیم و اجرا دخالت ننماید. با الهام از چنین مفاهیمی، از نظارت می توان درک روشنی از مفهوم نظارت بر انتخابات ارائه نمود. در تعریفی ساده، نظارت بر انتخابات عبارت است از، «رویه ای برای جمع آوری اطلاعات مرتبط با فرآیند انتخابات به طور سیستم وار و تهیه گزارش و ارزیابی مدیریت اجرایی انتخابات بر اساس اطلاعات جمع آوری شده توسط ناظران بدون دخالت در خود فرآیند انتخابات».

۱- معین، محمد، (۱۳۸۱) فرهنگ فارسی معین، تهران: معین، ص ۹۴۶.

۲- جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق، تهران: گنج دانش، ص ۷۰۶

۳- خسروی، حسن، (۱۳۸۸) حقوق انتخابات دموکراتیک: اصول، مبانی و الگوی نظام انتخابات، ص ۳۴۷.

بخش دوم: انواع نظارت بر انتخابات

از آن جا که احراز مناصب دولتی و نمایندگی مجلس ، قدرت سیاسی را به دنبال دارد ، رقابت ناسالم بین داوطلبان در امر انتخابات همواره محتمل است. قدرت فائقه ناشی از نمایندگی قوه مقننه نیز بیشترین سلطه را بر روی قوه مجریه اعمال می کند . بنابراین ، دخالت دستگاه های دولتی دست اندر کار انتخابات نیز برای تحت الشعاع قرار دادن جزئیات انتخاباتی به هیچ وجه دور از ذهن نیست . از این رو برای جلوگیری از ورود هرگونه آسیب در امر انتخابات ، نظارت بر صحت و درستی آن ضرورت پیدا می کند. نظارت بر انتخابات از یک جهت باید جنبه پیشگیری از وقوع تخلف را داشته باشد و از طرف دیگر باید جنبه پیگیری و تعقیب در رفع و ابطال موارد تخلف را دارا باشد.^۲ با توجه به این شرایط است که نظارت از ابتدای داوطلبی تا انتهای اعلام نتیجه انتخابات موضوعیت می یابد. اهمیت نظارت بر انتخابات در قوانین اساسی همه کشور ها مورد توجه قرار گرفته است و اغلب سعی بر آن شده که قوه ناظر متشکل از افرادی باشند که در نتایج انتخابات ذی نفع نباشند . در این خصوص بیشترین توجه بر این است که قوه مجریه به خاطر ذی نفع بودن از نتیجه انتخابات اولاً در مقام نظارت مذکور قرار نگیرد و ثانیاً در مقام مجری انتخابات توسط قوه ناظر تحت نظارت و کنترل قرار گیرد . تجربه ایجاد قوه ناظر بر انتخابات در کشور های مختلف متفاوت است ، که به طور کلی می توان آن را به پنج نوع تقسیم نمود :

بند اول: نظارت از طریق قوه مقننه

در این روش نمایندگان مجالس مقننه مشترکاً قضاوت در صحت انتخابات را بر عهده می گیرند و با رأی اکثریت انتخابات را تأیید و یا ابطال می کنند . پارلمان قدرت حاکمه دولت را در اختیار دارد و به لحاظ سلسله مراتب در میان سازمان های عمومی در درجه اول اهمیت قرار گرفته است و لذا هرگونه مداخله ای از طرف دستگاه های دیگر و بالاختص

قوه مجریه در انتخابات شایسته و مطلوب نیست. در اجرای اصل فوق رسیدگی به اعتبار نامه های اعضای مجالس مقننه در کشور های دموکراتیک خلق و از جمله اتحاد جماهیر شوروی و یوگسلاوی سابق، بلغارستان، مجارستان، لهستان و رومانی به وسیله خود مجلس انجام می گیرد. سازمان دولتی مأمور انجام انتخابات، کلیه اسناد و مدارک را به پارلمان تسلیم می - کند و پارلمان بر اساس گزارش کمیته رسیدگی به اعتبارات، در مورد اعضای خود نظر می دهد. نظیر همین روش در برخی کشورهای اروپای غربی مشاهده می شود؛ ایتالیا، بلژیک، سوئیس، سوئد و دانمارک از این روش استفاده می کنند.^۱ در بین انواع نظارت بر درستی انتخابات و نتایج انتخاباتی، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران قائل به نظارت مضاعف از طریق شورای نگهبان و از طریق مجلس شورای اسلامی است. پس از تشکیل و افتتاح مجلس، اعتبار نامه نمایندگان منتخب مورد بررسی و تصویب قرار می گیرد.^۱ بر اساس ماده (۷۱) قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی «کلیه شکایات مربوط به انتخابات، قبل از ارسال پرونده انتخاباتی به مجلس توسط وزارت کشور به هیأت مرکزی نظارت ارسال و پس از آن، پرونده عینا به مجلس فرستاده خواهد شد. شورای نگهبان موظف است کلیه شکایات مربوط به انتخابات را پس از صدور اعتبار نامه ها به مجلس ارسال دارد». ^۲ «در صورتی که رسیدگی به شکایات هر یک از حوزه های انتخابیه منجر به توقف یا ابطال انتخابات گردد، اعلام آن از رسانه های گروهی از اختیارات شورای نگهبان است». ^۳ نظارت بر اعتبار نامه نمایندگان توسط مجلس، از آن جهت که نمایندگان، خود، با اکثریت آراء صلاحیت یکدیگر را بررسی می کنند، جلوه ی مردمی به خود می گیرد. اما از سوی دیگر، امری که دارای ماهیت قضایی است به یک نهاد سیاسی سپرده می شود. مقتضای قضاوت عدالت است، در حالی که در یک نهاد

۱ - شهبازی، محبوب، (۱۳۸۰) تقدیر مردم سالاری ایرانی، تهران: روزنه، ص ۱۳۵.

۱- هاشمی، محمد، پیشین، ص ۹۸.

۲- قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۷۸، ماده ۷۱.

۳- قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۷۸، ماده ۷۲.

سیاسی همچون مجلس پدیداری رقابت بین نمایندگان امری بسیار محتمل است که این چنین رقابتی مغایر عدالت به نظر می رسد.^۴

بند دوم: نظارت از طریق قوه قضائیه

در بعضی ممالک حل و فصل دعاوی مربوط به انتخابات به مراجعی که ذاتا موظف به رسیدگی به اختلاف هستند، یعنی محاکم، ارجاع می شود. این شیوه از حقوق انگلستان سرچشمه گرفته و مورد تقلید واقع شده است. در انگلستان دعاوی انتخاباتی به محاکم عادی که در زمان انتخابات به همین منظور اختصاص می یابند، ارجاع می شود. رأی دادگاه ممکن است، بر بطلان کامل انتخابات و تجدید آن و یا بر رد شکایت و صحیح بودن آن باشد. همچنین ممکن است، دادگاه به این نتیجه برسد که شخص پیروز در انتخابات غیر از فردی است که اعلام گردیده، به هر حال رأی دادگاه هر چه باشد، قابل پژوهش و حتی گاهی قابل فرجام است. در استرالیا، سیلان، غنا، ایرلند و زلاندنو، دادگاه های عادی دعاوی و شکایت را بررسی کرده و به صدور حکم مبادرت می ورزند.^۱ در انگلستان این قضات هستند که باید به شکایات و دعاوی انتخاباتی رسیدگی کنند و دادگاه های عادی، دعاوی و شکایات را بررسی کرده و به صدور حکم مبادرت می ورزند.^۲ در این کشور نهادی مشابه شورای نگهبان وجود ندارد که به موجب قانون، نظارت بر انتخابات به آن واگذار شده باشد. قبل از هر انتخاباتی مأموران ویژه ای برای سازماندهی انتخابات تعیین می گردند که معمولا از مقامات محلی از قبیل رئیس شورای شهر یا بخش، بخشدار یا شهردار هستند و بر روند انتخابات نظارت می نمایند. نظارت بر انتخابات در این کشور بیشتر جنبه پیگیری دارد و غالبا منوط به شکایت افراد و احزاب رقیب می- باشد و

۴- هاشمی، محمد، (۱۳۸۱)، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران (جلد ۲)، ص ۹۹.

۱- قاضی، ابوالفضل، (۱۳۷۰)، حقوق اساسی و نهادهای سیاسی، تهران: دانشگاه تهران؛ ص ۷۱۹.

۲- روابط عمومی دفتر تحکیم وحدت، (۱۳۷۸)، نظارت استصوابی، تهران: اغکار، ص ۲۳۳.

این مراجع قضایی هستند که در نهایت نظارت عالیه را اعمال می نمایند و تصمیم نهایی را می گیرند.^۳

بند سوم: نظارت از طریق دادگاه های خاص و تخصصی (ویژه)

در برخی قوانین با این بینش که دعاوی انتخاباتی دارای ماهیتی ویژه اند؛ این مهم را بر عهده دادگاه های خاص و متخصص نهاده اند. در ترکیه « دیوان عالی انتخابات » و در یونان « دیوان انتخابات » صلاحیت رسیدگی به این نوع شکایات را دارند و این دادگاه ها قاعداً از مستشاران دیوان عالی کشور و شوراهای دولتی ترکیب یافته اند.^۴

بند چهارم: نظارت از طریق نهاد های سیاسی

گاهی دعاوی انتخاباتی به قضاوت سیاسی سپرده میشود؛ یعنی به ارگان های قضایی که محتوای عملکردهای آنان قضاوت است؛ ولی به منظور قضاوت در امور سیاسی پایه ریزی شده است. در اتریش کار رسیدگی انتخاباتی بر عهده « دیوان یا دادگاه قانون اساسی » است که مرکب از اعضای است که بعضاً به وسیله رئیس جمهور و با پیشنهاد هیأت دولت و مابقی به وسیله مجلس ملی و شورای فدرال انتخاب می شوند. در فرانسه « شورای قانون اساسی » برای حل و فصل اختلافات مزبور صالح می باشد. این شورا مرکب از نه نفر است که سه نفر از سوی رئیس جمهور، سه نفر از سوی رئیس مجلس و سه نفر دیگر از سوی رئیس مجلس سنا تعیین می شوند. علاوه بر اینها رؤسای جمهور سابق نیز به ترکیب نه نفره فوق اضافه می شوند. در هنگام تدوین قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ظاهراً با الهام از ماده ۵۹ قانون اساسی فرانسه نظارت بر انتخابات ریاست جمهوری و همه پرسی، توسط شورای نگهبان پیش بینی شد. پس از بررسی و تصویب اصل نود و نهم، نظارت بر انتخابات مجلس نیز به وظایف شورای نگهبان افزوده شد و در بازنگری ۱۳۶۸ قانون اساسی نظارت

^۳ - شهبازی، حشمت الله، (۱۳۸۱)، «نظارت بر انتخابات در ایران و انگلستان»، ص ۱۶۶.

^۴ - قاضی، ابوالفضل، (۱۳۷۳)، حقوق اساسی و نهاد های سیاسی (جلد ۱)، تهران: دانشگاه تهران، ص ۷۲۰.

بر انتخابات خبرگان رهبری نیز بر عهده شورای نگهبان قرار گرفت.^۱ این شورا مرکب از «شش نفر فقهای عادل و آگاه به مقتضیات زمان و مسائل روز، که انتخاب این عده با مقام رهبری است. شش نفر حقوقدان، در رشته های مختلف حقوقی، از میان حقوقدانان مسلمانی که به وسیله رئیس قوه قضائیه به مجلس شورای اسلامی معرفی می شوند و با رأی مجلس انتخاب می گردند»^۲. «اعضای شورای نگهبان برای مدت شش سال انتخاب می شوند ولی در نخستین دوره پس از گذشتن سه سال، نیمی از اعضای هر گروه به قید قرعه تغییر می یابند و اعضای تازه ای به جای آنها انتخاب می شوند»^۳. نظارت شورای نگهبان نظارت استصوابی است و به معنای آن است که شورا علاوه بر نظارت بر جریان انتخابات، داوطلبان نمایندگی را از غربال هایی عبور دهد و تنها کسانی را در برابر مردم انتخاب کننده قرار دهد که صلاحیتشان احراز شود.^۴

بند پنجم: نظارت توأمان قوای مقننه و قضائیه

در برخی کشورها ترکیبی از قوه قضائیه و مقننه به دعاوی انتخاباتی رسیدگی می کنند و رأی می دهند تا حرمت پارلمان و حاکمیت آن و همچنین نظریات بی طرفانه حقوقی، هر دو ملحوظ شده باشد. در قانون اساسی فیلیپین مجلسین سنا و نمایندگان، هر کدام دارای یک دادگاه انتخاباتی هستند با نه عضو که سه عضو آنها از مستشاران دیوان عالی کشورند و شش نفر دیگر از اعضای پارلمان و ریاست این دادگاه با ارشد قضاوت عضو دادگاه است. از مجموع روش های گوناگون نظارت بر انتخابات چنین استنتاج می شود که مسئله اصلی در رسیدگی به اعتبار نامه های نمایندگان و شکایات انتخاباتی این است که نظریات

۱- شهبازی، محبوب، (۱۳۸۰) تقدیر مردم سالاری ایرانی، ص ۱۳۶-۱۴۰.

۲- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اصل ۹۱.

۳- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اصل ۹۲.

۴- شهبازی، محبوب، (۱۳۸۰) تقدیر مردم سالاری ایرانی، ص ۱۴۱.

و تمایلات سیاسی بر امری که صرفاً جنبه قضایی دارد، سبقت نگیرد و در عین حال شئون پارلمان و استقلال آن محترم بماند.^۱

بخش سوم: تخلف در حین فرآیند اخذ رأی

هنگام اخذ رأی، اعمال و تصمیمات متخلفانه بسیاری قابل تصور است. بی شک انتخابات مشروع و اصیل وابستگی زیادی به مدیریت کارآمد و برتر و اجرای صحیح قوانین و مقررات در روز اخذ رأی دارد. به هر میزانی که کارکنان و ناظران، وظایف و تکالیف محوله را به دقت و مطابق قوانین و مقررات انجام دهند، به همان میزان سلامت انتخابات تضمین و از وقوع تخلفات جلوگیری می شود.^۲ تخلفات مرتبط به این مرحله شامل موارد ذیل می باشد:

بند اول: تخلف توسط رأی دهندگان

۱- ایجاد هرگونه بی نظمی و آشوب در حوزه رأی گیری؛ ۲- عدم رعایت مسائل امنیتی در حوزه رأی گیری؛ ۳- تهدید، ارباب و تطمیع رأی دهندگان و پرسنل؛ ۴- تحریک رأی دهندگان به انجام اعمال مغایر قانون؛ ۵- تبلیغات انتخاباتی به نفع کاندیدا یا حزب خاص؛ ۶- بیان هرگونه مطلبی که موجب اغتشاش، درگیری سیاسی، قومی، نژادی، زبانی و غیره شود؛ ۷- ارائه اسناد مجعول برای احراز هویت؛ ۸- رأی دادن دوباره در چند حوزه رأی گیری؛ ۹- تخریب امکانات رأی گیری؛ ۱۰- جعل امضا، ۱۱- نوشتن مطالب غیر اخلاقی، توهین آمیز و مغایر اخلاق حسنه در برگ رأی؛ ۱۲- نقض اصل مخفی بودن رأی سایرین؛ ۱۳- عدم خروج از حوزه رأی گیری بعد از اخذ رأی؛ ۱۴- تخلف از اراده رأی دهنده ناتوان هنگام کمک به وی؛ ۱۵- اعمال غیر قانونی مغایر با قواعد رأی گیری ویژه.

^۱- قاضی، ابوالفضل، (۱۳۷۳)، حقوق اساسی و نهادهای سیاسی (جلد ۱)، ص ۷۲۰.

^۲- پدram، سعید، (۱۳۸۱)، «قانون انتخابات و روند اصلاح آن: نگاهی به تجربه جهان و ایران»، ص ۵.

بند دوم: تخلف توسط مأموران و نهادهای مجری انتخابات

- ۱ - عدم حضور به موقع در محل رأی گیری ؛ ۲ - پوشیدن لباس های ویژه انتخاباتی ؛ ۳ - عدم نصب کارت های هویتی بر روی لباس خود ؛ ۴ - ارعاب ، تهدید و تطمیع سایر کارکنان ، ناظران و رأی دهندگان ؛ ۵ - اهمال در نگهداری و حفاظت از تجهیزات و امکانات رأی گیری ؛ ۶ - تخریب امکانات رأی گیری ؛ ۷ - ایجاد مانع برای رأی دهندگان جهت رأی دادن ؛ ۸ - اجازه رأی دادن به افراد فاقد صلاحیت ؛ ۹ - علامت دار کردن عمدی نام رأی دهنده در فهرست رأی دهندگان ؛ ۱۰ - نقض اصل مخفی بودن رأی رأی دهندگان ؛ ۱۱ - تخلف از اراده واقعی رأی دهنده ناتوان هنگام کمک به رأی دهنده ؛ ۱۲ - متوقف کردن فرآیند اخذ رأی بدون دلیل قانونی ؛ ۱۳ - دیر افتتاح کردن شعبه رأی یا بستن زود هنگام شعبه ؛ ۱۴ - عدم اخذ رأی افرادی که بعد از اتمام ساعات رأی گیری در حوزه رأی گیری حضور دارند ؛ ۱۵ - اختلال در انجام وظایف ناظران ، نمایندگان کاندیداها و احزاب نیروهای امنیتی و رسانه ها ؛ ۱۶ - عدم ثبت دقیق اطلاعات رأی دهنده هنگام اخذ رأی ؛ ۱۷ - عدم تهیه گزارش از کل فرآیند رأی گیری ؛ ۱۸ - رسیدگی نکردن به اعتراضات و شکایت ها و یا تأخیر در تصمیم گیری در خصوص آنها ؛ ۱۹ - عدم ارجاع تخلفات و جرایم ارتكابی به مراجع ذی صلاح ؛ ۲۰ - رعایت نکردن و عدم تبعیت از دستورات مقامات ارشد طبق نظام سلسله مراتبی در زمینه انجام وظایف و تکالیف محوله ؛ ۲۱ - دریافت و قبول هرگونه هدایا و کمک ها ؛ ۲۲ - پوشیدن لباس ها ؛ علائم و سمبول هایی که نشان دهنده حمایت از گرایش کاندیداها یا حزب خاص است و یا به نوعی توهین و تمسخر نژادی ، زبانی ، فرهنگی ، قومی و غیره شود ؛ ۲۳ - عدم رعایت اصول برابری و رفتار منصفانه نسبت به رأی دهندگان ؛ ۲۴ - سوء استفاده از آراء باطله ، فاسد شده یا استفاده شده یا نشده ؛ ۲۵ - پر کردن صندوق رأی با آراء جعلی ؛ ۲۶ - هرگونه دخل و تصرف در جعبه رأی ؛ ۲۷ - تغییر شماره سریال برگه ها یا جعبه رأی ؛ ۲۸ - سوء استفاده از امکانات و اموال رأی گیری ؛ ۲۹ - اجازه انجام فعالیت تبلیغاتی ؛ ۳۰ - افشای اطلاعات شخصی مربوط به رأی دهنده یا این که چه کسی رأی داده است ؛ ۳۱ - کشف و انطباق هویت رأی دهنده یا برگه رأی ؛ ۳۲ - اعمال هرگونه دستکاری در

محتویات برگه رأی مأخوذه ؛ ۳۳ - درج هرگونه علامت غیر قانونی بر روی برگه رأی هنگام صدور ؛ ۳۴ - عدم مهر و موم جعبه رأی پس از رأی گیری ؛ ۳۵ - عدم تحویل ناقص امکانات و تجهیزات رأی گیری بعد از اخذ رأی ۳۶ - قصور و تأخیر ارسال جعبه های رأی به مرکز شمارش آراء ؛ ۳۷ - همراه نشدن ناظران با جعبه های رأی به محل شمارش ؛ ۳۸ - قصور و کوتاهی یا تعمد در حفظ امنیت جعبه های رأی هنگام نقل و انتقال.^۱

بند سوم: تخلف توسط داوطلبان

از جمله فعالیت هایی که به ویژه در زمان رأی گیری توسط کاندیدها و احزاب صورت می گیرد عبارتند از : ۱- توزیع بسته های غذایی ؛ ۲ - معامله کارت های انتخاباتی ؛ ۳ - ایجاد تسهیلات در نقل و انتقال مردم به منظور شرکت در انتخابات یا رأی دادن به شخص خاص ؛ ۴ - تحویل و تسلیم خدمات عمومی به مردم . اعمال ذکر شده در بالا به طور کلی در عملی به نام خرید رأی خلاصه می شوند . خرید آراء به معنای یک مبادله اقتصادی ساده است . کاندیدها مبادرت به خرید آراء شهروندان کرده و شهروندان نیز فروشنده آراء محسوب می شوند . در مبادله ای که صورت می گیرد ، خرید و فروش به معنای اقتصادی و حقوقی آن بوده و در مقابل معوض قرار می گیرد . بدین لحاظ می توان گفت که خرید رأی یک قرار داد یا مزایده است که در آن رأی دهندگان آرای خود را به کسی که بیشترین قیمت را پیشنهاد می - کند ، می فروشند .^۲ خرید آراء در بسیاری از جوامع به دلایل مختلف صورت می گیرد . اما از مهم ترین علل انجام این تخلفات از سوی

۱- خسروی ، حسن ، (۱۳۸۸) ، حقوق انتخابات دمکراتیک : اصول، مبانی والگوی مطلوب نظام انتخابات پارلمان ،

صص ۳۸۵-۳۸۷

۲- Schaffer/Frederic Charles&Schedler/Andreas/(2006)/"What is vate Buing ?"

available online at :

<http://www.stanford.edn/albertod/docs/Bellagioschaffer-schedler.pdf>

کاندیدها مواردی همچون: ۱- نظام انتخاباتی و خرید و فروش آراء؛ ۲- فقر؛ ۳- پایین بودن سطح سواد در جامعه می باشد.

۱- نظام انتخاباتی و خرید و فروش آراء: دو نکته می تواند ما را در شناسایی ارتباط موجود بین نظام انتخاباتی و میزان خرید و فروش آراء یاری کند: یکی این که باید دید کدام یک از نظام های انتخاباتی کم ترین میزان نظارت پذیری را دارند. نظارت پذیری عمومی از سوی مردم و همچنین از سوی دولت و نهادهای بین المللی. این نظارت سبب می شود تا دولت و همچنین مردم بتوانند خود را با معیار های یک انتخابات سالم، آزادانه و منصفانه تطبیق دهند. نظارت و در پی آن مجازات متخلفین از سوی دولت با همکاری نهادهای مدنی و بین المللی موجب می شود تا ریسک تخلفات و به خصوص خرید و فروش آراء بالا رفته و بسیاری از کسانی که قصد انجام چنین کاری را داشته اند از انجام آن منصرف شوند. دیگری این که به منظور تحلیل این که آیا نظام انتخاباتی در معرض خرید و فروش آراء قرار دارد یا خیر، باید به مؤلفه بسیار مهم میزان افشای اطلاعات در خصوص محتوای آرای ریخته شده به صندوق ها در آن نظام توجه کافی و وافی را مبذول کرد.

۲- فقر: یکی از پدیده هایی که در امر خرید و فروش آراء به صورت برجسته ای مشاهده می شود، این است که غلب گروه های به خصوصی، که قابل شناسایی هستند در معرض اهداف کاندیداهای خرید آراء بوده اند. اغلب گروه های فقیر و محروم جامعه بوده اند که اختیارات سیاسی خود را قیمت بسیار پایین و در عوض دریافت مبالغ ناچیز به فروش می رسانند که این پدیده پیامد های نا مطلوب چندی دارد.

۳- پایین بودن سطح سواد در جامعه: بی سوادی به دو طریق ممکن است موجبات خرید و فروش آراء شود: به صورت مستقیم و غیر مستقیم. پایین بودن میزان سواد در جامعه خود ممکن است زائیده دلایل بسیار متعدد اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی باشد، نیز می تواند موجبات خرید و فروش آراء را فراهم آورد.

در جوامع و نظام های انتخاباتی امروزه راهکارهایی را برای از بین بردن خرید آراء در انتخابات در نظر گرفته اند که عبارتند از: ۱- بالا بردن هزینه های خرید آراء؛ ۲- ارتقای تضمینات رأی مخفی؛ ۳- منع رأی تکراری؛ ۴- جرم انگاری؛ ۵- منع رأی غیر حضوری.^۱

در نظام انتخاباتی ایران نیز این پدیده یعنی خرید و فروش آراء با ساز و کارهای چندی از قبیل منع رأی غیر حضوری، مخفیانه بودن رأی، منع رأی تکراری و همچنین جرم انگاری این پدیده منع شده است. برای مثال ماده (۲۵) قانون انتخابات ریاست جمهوری اسلامی ایران اذعان می دارد: «در موارد ذیل با تأیید هیأت نظارت یا نماینده وی بر گه های رأی باطل ولی جزء آرای مأخوذه محسوب و مراتب در صورت جلسه قید و آرای مذکور ضمیمه صورت جلسه خواهد شد: ۲... - آرای که از طریق خرید و فروش به دست آمده باشد....»^۱. به موجب بند (۱) ماده (۳۳) همان قانون نیز ارتکاب خرید و فروش رأی در انتخابات جرم محسوب شده و بند های دیگر این ماده فرآهم کننده مقتضیاتی هستند که به طور مستقیم و یا غیر مستقیم می تواند منجر به کاهش این با جلوگیری از آن شود. ماده (۱۸) قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی نیز آرای که از طریق خرید و فروش به دست آمده باشد، باطل ولی جزء آرای مأخوذه قلمداد می کند. ماده (۶۶) همان قانون نیز ارتکاب اموری که به طور مستقیم یا غیر مستقیم در خرید و فروش آراء می تواند نقش داشته باشد را جرم انگاری کرده است.^۲

۱-Karlan/Pamela/(1994)/"Not by Money but by Virtue Worn? Vote Trafficking and the Voting Rights S ystem"/ Virginia Review /vol 80 /NO y /PP 1464-1465.

۱- نبی لو، حسین، (۱۳۸۶)، "خرید آراء در انتخابات"، گزارش پژوهشی، تهران: دفتر مطالعات حقوقی مرکز پژوهش اسلامی، شماره مسلسل ۸۸۳۱، صص ۲۲ و ۲۳، قابل دسترسی در آدرس //www.majlis.ir های مجلس شورای

۲- قانون انتخابات ریاست جمهوری، مصوب ۱۳۶۴، ماده ۲۵

در انگلستان طبق قانون ۱۹۸۳ خرید و فروش رأی (treating) ذیل اعمال فاسد رده بندی می شوند . در این مورد اگر کاندیدا یا حزب او قبل از مرحله رأی گیری ، در طول زمان رأی گیری و یا پس از اخذ رأی به صورت مستقیم یا غیر مستقیم مبلغی را به طور کامل یا بخشی از هزینه ای را برای رأی دهنده پرداخت کند محکوم به تخلف خرید رأی می باشد . و اگر هر نوع غذا ، نوشیدنی ، وسیله رفاه و سرگرمی یا خواروبار را به منظور تحت نفوذ در آوردن رأی دهنده برای رأی دادن به نفع آنها یا خودداری از رأی دادن به ضرر حزب یا کاندیدای رقیب تهیه کند . موضوع کلیدی در این مورد این است که مشخص شود کاندیدا یا حزب او دارای نیت فاسد بوده اند . از جمله تخلفاتی که در حین فرآیند اخذ رأی بر اساس ماده (۶۶) قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی و ماده (۶۷) قانون تشکیلات ، وظایف و اختیارات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران صورت می - گیرد و جرم اعلام شده است شامل :

- ۱- خرید و فروش رأی ؛
- ۲- رأی گیری با شناسنامه کسی که حضور ندارد ؛
- ۳- رأی دادن با شناسنامه جعلی ؛
- ۴- رأی دادن با شناسنامه دیگری ؛
- ۵- رأی دادن بیش از یک بار ؛
- ۶- توصیه به نوشتن اسم کاندیدای معین در ورقه رأی توسط افراد متفرقه در محل اخذ رأی ؛
- ۷- تقلب در رأی گیری و شمارش آراء ؛
- ۸- توصیه به نوشتن اسم کاندیدای معین در ورقه رأی از طرف شعبه اخذ رأی و ناظرین و بازرسان ؛

۹- ایجاد رعب و وحشت برای رأی دهندگان یا اعضا و شعب ثبت نام و اخذ رأی با اسلحه یا بدون اسلحه در امر انتخابات ؛

۱۰- انجام یا عدم انجام هرگونه عملی که باعث مخدوش شدن رأی مردم از ناحیه اعضا و شعبه اخذ رأی باشد ، از قبیل خودداری کردن از مهمور کردن برگه تعرفه یا شناسنامه یا انتقال صندوق اخذ رأی به غیر از محل آگهی شده ؛

۱۱- ممانعت از حضور نمایندگان نامزدها در شعب ثبت نام و اخذ رأی ؛

بر اساس ماده (۹۳) قانون انتخابات ریاست جمهوری ایران « ابراز جانبداری ناظرین انتخابات » از جمله تخلفاتی است که در زمان رأی گیری انجام می گیرد.^۱

در انگلستان بر اساس قانون ۱۹۸۳ اعمال فاسدی چون رأی دادن به جای شخص دیگر و کاربرد نادرست رأی پستی یا وکالتی بر خلاف قانون هستند و جرم محسوب می شوند . رأی دادن به جای شخصی دیگر زمانی رخ می دهد که هر کسی به جای شخص دیگر رأی دهد (حال آیا شخص زنده ، مرده یا فردی با ساختگی است) ، همچنین شخص از طریق پست یا عملاً حاضر در یک حوزه رأی گیری به جای یک رأی دهنده یا به عنوان وکیل او رأی می دهد . اگر مأموران انتخابات دلایل منطقی برای این که شخص مرده یا فردی با هویت ساختگی است ، دارند یا در جایی که دلایل منطقی برای این که انتصاب آنها به عنوان یک وکیل دور از ذهن نیست می توان شخص رأی دهنده را به عنوان مجرم رأی دادن به جای شخص دیگر به شمار آورد . همچنین کاربرد نادرست رأی پستی یا وکالتی از تخلفاتی است که زمانی اتفاق می افتد که اخذ رأی از طریق پست یا وکایت یا نیت بی بهره کردن شخص دیگر از یک رأی یا دستیابی به یک رأی و دارایی که شخص مستحق آن نیست به درستی به کار نرود . به ویژه ، این تخلفات شامل :

۱- تقاضای رأی پستی یا وکالتی به جای چند شخص دیگر (آیا زنده، مرده یا ساختگی است)؛

۲- بیان نادرست در ارتباط با کاربرد رأی پستی یا وکالتی؛

۳- وادار کردن مأمور ثبت نام انتخابات یا مأمور ویژه انتخابات به ارسال مکاتبه مربوط به رأی گیری وکالتی یا پستی به آدرس با این مضمون که با رأی دهنده موافقت نشده است؛

۴- موردی مانند این که مکاتبه برای دریافت کننده مورد نظر تحویل داده نشود.

از جمله اعمال غیر قانونی که در مرحله اخذ رأی صورت می گیرد عبارتند از:

۱- تخلفات رأی گیری وکالتی و رأی گیری مضاعف: تخلفات مختلفی در ارتباط به رأی گیری مضاعف و رأی گیری وکالتی وجود دارد که شامل:

- نداشتن صلاحیت قانونی برای رأی دادن پستی یا وکالتی؛

- رأی دادن بیش از یک بار در یک حوزه یا در بیش از یک حوزه انتخابات محلی؛

- درخواست یک وکیل بدون لغو کردن وکیل منصوب قبلی؛

- وادار کردن یا تحریک دیگری به ارتکاب یکی از موارد ذکر شده در بالا.

۲- مخفی بودن رأی: هر فرد درگیر در مراحل انتخابات باید از مخفی بودن محتوای برگه رأی آگاه باشد و نباید این امر را نقض کند. مأمور ویژه انتخابات به هر شخصی که برای گشودن یا شمارش برگه های آراء حضور دارند یک نسخه از قسمت های قانون مربوطه را تقدیم می کند. هر قسمت این قانون تخلفات مربوطه را با حداکثر مجازات شش ماه حبس یا پنج هزار دلار جریمه نقدی را تعیین می کند.^۱

بخش چهارم: بررسی و شناخت تخلفات انتخاباتی پس از اخذ رأی

پس از اعلام رسمی پایان فرآیند اخذ رأی، انتخابات وارد مراحل بعدی خود می شود که تحت عنوان مراحل پس از اخذ رأی از آن یاد می شود. مهم ترین امور انتخاباتی در این مرحله، شمارش آراء، توزیع آراء بین کاندیداها و احزاب، اعلام نتایج و اعلام صحت برگزاری انتخابات می باشد؛ به دلیل عدم رعایت برخی از اصول انتخابات آزاد و منصفانه، نظیر اصول شفافیت، پاسخگویی، حاکمیت قانون، صحت ودقت، بی طرفی و غیره، تخلفات مختلفی ممکن است اتفاق بیافتد. از این رو، پاسداری و صیانت از آراء واقعی مردم و حقوق انتخاباتی کاندیداها و احزاب سیاسی و استقرار نظام و فرهنگی دموکراتیک ایجاب می کند تا قوانین و مقررات مربوطه در این خصوص به درستی و با نظارت کامل به اجرا درآید و تدابیر و مکانیزم های لازم جهت مقابله با هرگونه سوء استفاده و تخلفات در این مرحله در قوانین مربوطه گنجانده شود.

بند اول: در زمان شمارش آراء

شمارش آراء پس از خاتمه فرآیند اخذ رأی و تهیه گزارش مفصل از روند رأی گیری و انجام مقدمات لازم برای شمارش، فرآیند شمارش آراء در محل رأی گیری یا مراکز شمارش آغاز خواهد شد.

تخلفات محتمل در این مرحله عبارتند از: ۱- عدم بازرسی و کنترل دقیق کلیه آراء باطله، فاسد شده، استفاده شده و نشده؛ ۲- کنترل نکردن صحت و سالم بودن دستگاه ها و امکانات و تجهیزات ماشینی شمارش یا دستکاری عمدی آنها برای دخل و تصرف در آراء؛ ۳- حضور پیدا نکردن اعضا، پرسنل و ناظران اخذ رأی برای شمارش؛ ۴- علامت دار کردن عمدی آراء به نفع یا به ضرر کاندیدا یا حزب خاص؛ ۵- قرائت و ثبت غیر واقعی آراء؛ ۶- اضافه و کم کردن محتویات صندوق رأی؛ ۷- تهدید، ارباب و تطمیع کارکنان و مسئولین شمارش یا ناظران؛ ۸- توقف تعمدی شمارش آراء به منظور بهره برداری سیاسی؛ ۹- تأخیر بدون دلیل در آغاز شمارش آراء؛ ۱۰- عدم همکاری با

نیروهای امنیتی و ناظران و رسانه ها ؛ ۱۱ - شمارش مخفیانه آراء ؛ ۱۲ - به کارگیری افراد و پرسنل فاقد صلاحیت برای شمارش ؛ ۱۳ - عدم دعوت چند نفر از رأی دهندگان به قید قرعه در محل شمارش ؛ ۱۴ - تبدیل آراء معتبر به نامعتبر و بالعکس ؛ ۱۵ - عدم توجه به اعتراضات و شکایات مطرح شده از سوی ناظران و نمایندگان کاندیدها ؛ ۱۶ - تأخیر در رسیدگی و صدور حکم در خصوص چالش های شمارش آراء ؛ ۱۷ - دخالت ناظران و نمایندگان کاندیدها و احزاب در فرآیند شمارش آراء ؛ ۱۸ - جابجایی و دستکاری نتایج در باز شماری ؛ ۱۹ - ممانعت از حضور رسانه ها برای پوشش خبری .^۱

بند دوم: در زمان اعلام نتایج

پس از شمارش آراء ، به جهت شفافیت و پاسخگویی در انتخابات و صیانت از آراء ، نتایج اولیه انتخابات می- بایستی در حوزه رأی گیری اعلام گردد تا موجبات اعتماد و اطمینان و عدم تغییرات احتمالی در نتایج آراء فراهم گردد . چنان چه نتایج آراء با جزئیات و گزارش کامل اخذ رأی و شمارش در حوزه رأی گیری الصاق و از طریق رسانه ها اعلام گردد ، تغییرات بعدی و سوء استفاده از آنها ، در شمارش بعدی بسیار کاهش می یابد .

تخلفات مختلف این مرحله عبارتند از : ۱ - تأخیر در اعلام نتایج ؛ ۲ - عدم رعایت مهلت قانونی برای اعلام نتایج یا رسیدگی به اعتراضات و شکایات ؛ ۳ - اعلام نتایج توسط افراد و نهادهای غیر مجاز ؛ ۴ - اعلام غیر واقعی نتایج موقت و نهایی ؛ ۵ - جابجایی و دستکاری آراء در اعلام نتایج ؛ ۶ - عدم انتشار نتایج موقت و نهایی ؛ ۷ - عدم بررسی شکایات و اعتراضات در خصوص نتایج قبل از اعلام نهایی .

بند سوم: در زمان توزیع و تخصیص کرسی ها

پس از قطعی شدن نتایج باید آراء میان کاندیدها و احزاب بر اساس قواعد مقرر در قانون و مطابق با نوع نظام انتخاباتی توزیع شود . تخلفات احتمالی در این مرحله عبارتند از : ۱ -

- رعایت نکردن فرمول توزیع آراء؛ ۲- کم و زیاد کردن آراء به نفع یا ضرر کاندیداها و احزاب خاص هنگام اجرای قواعد توزیع؛ ۳- عدم حضور ناظران و رسانه ها و نمایندگان کاندیداها و احزاب؛ ۴- انجام تعمدی محاسبات با دستگاه ها و ابزارهای ناقص و معیوب؛ ۵- عدم رسیدگی به موقع به اعتراضات، شکایات و تأخیر در تصمیم گیری.

بند چهارم: در زمان بررسی صحت و اعتبار انتخابات

معمولاً پس از پایان یافتن کلیه مراحل انتخابات، مقامات و نهادهای ذی صلاح، صحت فرآیند انتخابات را با دلایل و مستندات قانونی و بر اساس گزارش های جمع آوری شده، مورد بررسی و تأیید قرار می دهند.

تخلفات احتمالی عبارتند از: ۱- تأخیر بدون دلیل در اعلام صحت رأی گیری؛ ۲- ایجاد اشکال به فرآیند انتخابات بدون هیچ گونه دلیل یا مدرک مستند؛ ۳- رعایت نکردن اصل بی طرفی و انصاف هنگام بررسی صحت انتخابات. ^۱ بر اساس ماده (۶۶) قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی و ماده (۶۷) قانون تشکیلات، وظایف و اختیارات شوراهای اسلامی کشور و انتخابات شهرداران و ماده (۳۳) قانون انتخابات ریاست جمهوری موارد زیر ممنوع بوده و جرم اعلام می شود:

- ۱- کم یا زیاد کردن آراء یا تعرفه ها؛
- ۲- تقلب در رأی گیری و شمارش آراء؛
- ۳- تقلب و تزویر در اوراق تعرفه یا برگ رأی یا صورت جلسات؛
- ۴- تغییر و تبدیل یا جعل یا ربودن یا معدوم کردن اوراق و اسناد انتخاباتی از قبیل تعرفه و برگ رأی و صورت جلسات و تلکس و تلفن گرام ها و تلگرام ها؛

۱- خسروی، حسن، (۱۳۸۸)، حقوق انتخابات دموکراتیک: اصول، مبانی و الگوی مطلوب نظام انتخابات پارلمان، ص ۳۸۸.

۵- باز کردن یا شکستن قفل محل نگهداری و لاک و مهر صندوق های رأی بدون مجوز قانونی.^۲

قانون ۱۹۸۳ انگلستان موردی را که بعد از رأی گیری انجام گیرد و تخلف محسوب شود بیان نکرده است.

بخش پنجم: نهادهای رسیدگی کننده به شکایات و تخلفات انتخاباتی

طراحی نظام رسیدگی به چالش های انتخاباتی به عوامل و فاکتورهای مختلفی بستگی دارد. نظیر؛ محدوده حقوق و آزادی های شهروندان، نظام «به زمامداری» کشور، نوع و ماهیت نظام سیاسی، روابط قوای حاکم و میزان و درجه استقلال و تفکیک قوا، گسترش و نهادینه شدن نهادها و فرهنگ دموکراتیک، ساختار و صلاحیت هیأت ها و نهادهای انتخاباتی، ملاک های تفکیک چالش های انتخاباتی، میزان اطلاعات و دانش انتخاباتی و سیاسی شهروندان، نوع نظام انتخاباتی، نقش هر یک از بازیگران انتخاباتی به عنوان معترض یا شاکی، ماهیت اعمال، اقدامات و تصمیمات مورد چالش و غیره. اکثر کشور ها، مراحل و نهادهای متفاوتی را بر اساس فاکتور های فوق الذکر برای رسیدگی به چالش های انتخاباتی برگزیده اند که بررسی برخی از آنها، نقش مهمی در طراحی یک نظام مطلوب حل و فصل اختلافات خواهد داشت. به طور کلی نهادهای بررسی کننده چالش ها می توانند شامل موارد ذیل باشند:^۱

بند اول: نهادها و کمیسیون های انتخاباتی

در اکثر کشور ها، کمیسیون ها و هیأت های انتخاباتی به عنوان مراجع اولیه دریافت و بررسی چالش ها، محسوب می شوند که بر حسب ماهیت و درجه اعتراض و شکایت،

۲- راجی، محمد و غمامی، محمد مهدی، ۱۳۸۶، «درباره انتخابات: شیوه ها و مراجع رسیدگی به تخلفات

انتخاباتی در جمهوری اسلامی ایران». ص ۴.

۱- خسروی، حسن، (۱۳۸۸)، حقوق انتخابات دموکراتیک: اصول، مبانی و الگوی مطلوب نظام انتخابات پارلمان، ص ۳۷۳.

اقدام به اتخاذ تصمیم می نمایند. تصمیمات می تواند ماهیت قطعی یا تجدید نظری داشته باشد. به طور مثال، کمیسیون های انتخاباتی در فیلیپین، نهاد اولیه دریافت و بررسی چالش های انتخاباتی می باشند. کمیسیون مرکزی ابتدائاً به اعتراضاتی که جنبه اداری داشت رسیدگی می کرد، اما در سال ۱۹۷۳، قانون اساسی صلاحیت قضایی در خصوص حل و فصل دعاوی انتخاباتی را نیز به این نهاد اعطا نمود. همچنین در مکزیک، صلاحیت اولیه بررسی چالش های انتخاباتی به عهده نهاد مدیریت انتخاباتی است. تصمیمات این نهاد قابل تجدید نظر در محاکم قضایی است. همچنین در کشور تایلند و سودان کلیه ی چالش های انتخاباتی توسط هیأت ها و کمیسیون های انتخاباتی و نهایتاً توسط کمیسیون اصلی یا مرکزی انتخابات حل و فصل خواهد شد. اکثر کشورها در خصوص این که اعتراض و شکایت، ماهیت جزایی و غیر جزایی دارد، رویه واحدی در خصوص مرجع رسیدگی کننده را اتخاذ نموده اند. معمولاً چالش هایی که جنبه جزایی دارند، توسط دادگاه های عمومی یا دادگاه های ویژه انتخاباتی یا کمیسیون های مرکزی انتخابات (به دلیل اینکه در برخی از کشورها اعضای کمیسیون ها سمت قضایی دارند)، مورد رسیدگی قرار می گیرد، اما سایر تخلفات غیر جزایی معمولاً توسط اداره ویژه ثبت نام یا کمیسیون های انتخاباتی به طور سلسله مراتبی رسیدگی می شود. مهم ترین نکته در این خصوص، این است که باید در قانون انتخابات مهلت های معقولی برای مطرح کردن چالش ها و رسیدگی، اتخاذ تصمیم و تجدید نظر از آنها در نظر گرفته شود.^۱

بند دوم: نهادهای سیاسی

برخی کشورها، نهادها و مقامات متعددی را به عنوان مسئول بررسی چالش های انتخاباتی در نظر گرفته- اند. در این نظام ها، جنبه هایی از چالش های انتخاباتی توسط نهاد مدیریت انتخابات رسیدگی و حل و فصل می شود و برخی جنبه های دیگر توسط یک ارگان سیاسی نظیر پارلمان، قوه مجریه یا یک نهاد سیاسی مورد بررسی اولیه یا تجدید نظر قرار می گیرد. به طور مثال، در فرانسه و مکزیک، جنبه بررسی اعتبار کلی انتخابات و

۱- احمدی، علی، (۱۳۸۹)، انتخابات در ایران (بررسی حقوقی و قانونی)، صص ۲۰۸-۲۱۴.

صحت برگزاری انتخابات به پارلمان واگذار شده است و این که آیا کاندیداها به طرز و شیوه صحیحی انتخاب شده اند یا خیر؟ البته اغلب چالش هایی که جنبه جزایی و قضایی داشته باشد در دادگاه ها حل و فصل می شود.^۲ مطابق ماده (۶۸) قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، ۱۳۷۸/۹/۷، «هیأت های اجرایی مراکز حوزه های انتخابیه موظفند از تاریخ تشکیل هیأت اجرایی تا دو روز پس از اعلام نتیجه اخذ رأی انتخابات، شکایات واصله را بپذیرند و حداکثر ظرف هفت روز از تاریخ دریافت شکایات در جلسه مشترک هیأت های اجرایی و نظارت حوزه انتخابیه به آنها رسیدگی کنند». ^۳ تبصره (۱) همین ماده اضافه می کند: «کسانی که از نحوه برگزاری انتخابات شکایت داشته باشند، می توانند ظرف هفت روز از تاریخ اخذ رأی شکایت مستند خود را به دبیر خانه شورای نگهبان نیز تسلیم دارند». ^۴ مطابق ماده (۷۰) همین قانون: «هیأت اجرایی پس از بررسی شکایات و گزارش ها، چنان چه تشخیص دهد که امور انتخابات در یک یا چند شعبه از جریان عادی خارج شده و صحیح انجام نگرفته است، با تأیید هیأت نظارت، انتخابات یک یا چند شعبه مزبور را در صورتی که در سرنوشت انتخابات مؤثر نباشد، باطل اعلام می کند». ^۵ به موجب تبصره ماده (۷۱): «شورای نگهبان موظف است که کلیه شکایات مربوط به انتخابات را، پس از صدور اعتبار نامه ها به مجلس ارسال دارد». ^۱ و بر اساس ماده (۷۲): «در صورتی که رسیدگی به شکایات هر یک از حوزه های انتخابیه، منجر به توقف یا ابطال انتخابات گردد، اعلام آن از رسانه های گروهی از اختیارات شورای نگهبان است». ^۲

۲- خسروی، حسن، پیشین، ص ۳۷۴.

۳- قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۷۸/۹/۷، ماده ۶۸.

۴- قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۷۸/۹/۷، ماده ۶۸، تبصره ۱.

۵- قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۷۸/۹/۷، ماده ۷۰.

۱- قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۷۸، تبصره ماده ۷۱.

۲- قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۷۸/۹/۷، ماده ۷۲.

بند سوم: نهادهای قضایی

نظام قضایی به دلیل دارا بودن از خصیصه های بارز، یعنی تخصصی، مستقل و بی طرف بودن، مورد گزینش اکثر کشورها برای حل و فصل چالش های انتخاباتی قرار گرفته است. در برخی از کشورها، دادگاه های عادی متصدی حل و فصل اختلافات (در مرحله بدوی یا تجدید نظری یا اعاده دادرسی) می-باشند، مانند انگلستان و کانادا، یعنی دعاوی و اختلافات انتخاباتی در دادگاه های عادی و محلی مورد بررسی قرار می گیرد و برخی از تصمیمات دادگاه های بدوی، قطعی و برخی دیگر در مراحل بعدی تجدیدنظر قضایی پیگیری می شوند. برخی از کشورها یک دادگاه اختصاصی در قوه قضائیه جهت بررسی شکایات و اختلافات طراحی نموده اند که به طور ویژه صلاحیت رسیدگی به موضوعات و دعاوی انتخاباتی را دارد، نظیر آرژانتین، برزیل، ونزوئلا. برخی دیگر از کشورها یک دادگاه عالی مستقل و خارج از شاخه قضایی را متصدی حل و فصل اختلافات نموده اند، همچون ترکیه و شیلی و برخی دیگر نیز دادگاه های قانون اساسی را متصدی بررسی نهایی و تجدید نظر از تصمیمات کمیسیون های انتخاباتی قرار داده اند، مثل فرانسه، بلغارستان، آلبانی، رومانی. در کشور فرانسه دادگاه های اداری مراحل بدوی بررسی چالش ها را بر عهده دارند. در برخی از کشورها از مدل ترکیبی قضایی، سیاسی و اداری استفاده می کنند؛ یعنی چالش ها در مراحل مختلفی مورد بررسی قرار گرفته و برخی دیگر از جنبه های انتخابات در مراحل نهایی توسط پارلمان و صحت و سقم آنها مورد ارزیابی قرار می گیرد، مانند: آمریکا، ایتالیا، سوئیس و آرژانتین.^۳ رویه قضایی در معنای خاص خود، در جایی به کار می رود که محاکم یا دسته ای از آنها در باب یکی از مسائل حقوقی روش یکسانی در پیش گیرند و آراء راجع به این مسئله چندان تکرار شود که بتوان گفت: هرگاه آن محاکم یا دعوایی رو به رو شوند، همان تصمیم را خواهند گرفت. در طراحی الگوی مطلوب انتخابات رویه قضایی و احکام دادگاه ها نقش بسیار مهمی در تضمین سلامت انتخابات و برگزاری یک انتخابات اصیل و تضمین حق های

۳- خسروی، حسن، حقوق انتخابات دموکراتیک: اصول، مبانی و الگوی مطلوب نظام انتخابات پارلمان، ص ۳۷۴.

انتخاباتی شهروندان دارد. رویه قضایی راجه به انتخابات بیشتر در اثر اعتراضات و شکایت انتخاباتی مطرح شده توسط بازیگران ذی نفع در انتخابات در دادگاه ها، شکل می - گیرد. امروزه شاهد گسترش نقش محاکم قضایی به دلیل رعایت اصل بی طرفی، استقلال و تخصص در انجام وظایف، نسبت به مقامات و نهاد های سیاسی در حل و فصل اختلافات انتخاباتی هستیم.^۱ قاعده کلی، این است که کلیه ی تصمیمات مقامات و نهاد های انتخاباتی در خصوص بررسی صلاحیت نامزدها و احزاب جهت رعایت سلامت انتخابات و حفظ حقوق انتخاباتی شهروندان، کاندیداها و احزاب، در مراجعه بالاتر، بالاخص مراجع ذی صلاح قضایی قابل تجدید نظر باشد. اغلب کشورها، مراجع اولیه بررسی اعتراضات و شکایات را در صلاحیت دادگاه های عادی، ویژه یا عالی قرار داده اند. همچنین اعمال و رفتارهای متخلفانه کاندیداها و نامزدها نیز در مراحل اولیه در کمیسیون های انتخاباتی و در مراحل تجدیدنظری در کمیسیون های برتر انتخاباتی و دادگاه های عادی، ویژه یا عالی قابل پیگیری است. البته باید بین تخلفاتی که ماهیت مجرمانه دارند با سایر موارد قائل به تفکیک شد و مستقما باید در دادگاه صالح جزایی پیگیری شوند. رسیدگی به تخلفات انتخاباتی باید سریع و به موقع باشد؛ به دلیل این که دوره فعالیت انتخاباتی معمولا کوتاه می باشد و وقوع تخلفات در این دوره و عدم رسیدگی سریع و به موقع ممکن است آثار تخریبی و منفی به جای گذارد که امکان جبران و رفع آن آثار وجود نداشته باشد و نتیجتا، سلامت و اصل رقابتی بودن انتخابات و حقوق انتخاباتی شهروندان و رقبا نقض خواهد شد. از این رو، بسیای از تخلفات انتخاباتی در نزدیک ترین کمیسیون مربوطه رسیدگی شده و تخلفاتی که جنبه جزایی و کیفری دارند در محاکم ذی صلاح قضایی مورد تعقیب قرار می گیرند.^۲ برای رسیدگی به دعاوی انتخاباتی بر بریتانیا دادگاه انتخاباتی مخصوصی وجود دارد که دارای دو قاضی دادگاه عالی است و این دادگاه می تواند از کاندیدایی سلب صلاحیت کند یا آراء را بررسی کند و نتایج انتخابات را اعلام کند یا خواستار برگزاری انتخابات جدید شود. نحوه رسیدگی این دادگاه بدین صورت است که هم

۱- کاتوزیان، ناصر، (۱۳۸۳)، مقدمه علم حقوق، تهران: شرکت سهامی انتشار، ص ۱۸۲

۲- خسروی، حسن، پیشین، صص ۲۰۰ و ۲۰۱.

کاندیدا و هر رأی دهنده می تواند طی مدت سه ماه از تاریخ برگزاری انتخابات به دادگاه فوق شکایت کنند و تصمیم دادگاه به صورت گزارش به رئیس پارلمان ارائه می شود و مجلس طبق قانون موظف به اطاعت از آن است. گزارش دادگاه انتخاباتی به تنهایی برای جلوگیری از انتخابات و سلب صلاحیت از کاندیدا کافی است ولی اگر جرم انتخاباتی صورت گرفته باشد، رسیدگی های جزایی نیز ممکن است انجام شود.^۱

بخش ششم: رسیدگی به شکایات مربوط به تخلفات انتخاباتی در جمهوری اسلامی ایران

در اولین قانون انتخابات بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، تعیین شد که «انجمن های نظارت تا دو روز پس از ختم رأی گیری و اعلام نتیجه انتخابات، شکایات واصله را می پذیرند و متعاقبا ظرف دو روز به آنها، رسیدگی نموده و ضمن اظهار نظر به هیأت اجرایی تحویل می دهند.»^۱ این ماده از قانون در قانون مصوب ۱۳۶۲ اصلاح شد. «هیأت های اجرایی موظفند، از تاریخ اعلام نهایی صلاحیت داوطلبان تا دو روز پس از اعلام نتیجه اخذ رأی انتخابات، شکایات واصله را پذیرند و از تاریخ دریافت شکایات تا هفت روز پس از پایان اخذ رأی، در جلسه مشترک هیأت اجرایی و ناظرین شورای نگهبان در حوزه انتخابیه به آنها رسیدگی نمایند.»^۲ این ماده از قانون در قانون مصوب ۱۳۷۴ در ماده (۶۷) تکرار شد. این ماده از قانون در قانون مصوب ۱۳۷۸ در ماده (۶۸) تکرار شد با این تفاوت که تاریخ تشکیل هیأت اجرایی به عنوان شروع دریافت شکایات تعیین شد. «شکایاتی که در جریان انتخابات به انجمن نظارت تسلیم می شود، مانع از ادامه کار برنامه انتخابات نخواهد بود و در موضوع رسیدگی به شکایات مورد بررسی قرار خواهد گرفت.»^۳ این ماده از قانون در قانون مصوب سال ۱۳۶۲ ماده (۶۶) و قانون مصوب ۱۳۷۸ ماده (۶۹) تکرار شد

۱-Barbett/Hilaria/(2006)/Constitutional & Administrativa Law/London:university of London/pp.347-355.

۱- قانون انتخابات مجلس شورای ملی، مصوب ۱۳۵۸، ماده ۴۳.

۲- قانون انتخابات مجلس شورای ملی، مصوب ۱۳۵۸، ماده ۴۴

۳- قانون اصلاح انتخابات مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۶۲، ماده ۶۵.

در قانون مصوب سال ۱۳۶۲، دو ماده به قانون نحوه رسیدگی به شکایات اضافه شد. « کسانی که از نحوه برگزاری انتخابات شکایت داشته باشند، می توانند ظرف هفت روز از تاریخ اخذ رأی شکایت مستند خود را به دبیر خانه شورای نگهبان نیز تسلیم دارند ». ^۴ این ماده از قانون در قانون مصوب ۱۳۷۸ در تبصره یک ماده (۶۹) تکرار شد. « شکایاتی قابل رسیدگی خواهد بود که مشخصات شاکی یا شاکیان شامل نام، نام خانوادگی، نام پدر، شغل، نشانی کامل، شماره تلفن (در صورت داشتن تلفن) و اصل امضاء شاکی را داشته باشند». ^۵ این ماده از قانون در قانون مصوب ۱۳۷۸ در تبصره ۲ ماده (۶۸) تکرار شد. در قانون مصوب سال ۱۳۷۸، اضافه شد، « در صورتی که شاکی بدون دلیل و مدرک کسی را متهم نماید و عمل شاکی عنوان افترا داشته باشد قابل تعقیب و پیگیری است ». ^۱ اما در رابطه با شکایت و نحوه رسیدگی به آنها در قوانین انتخابات پس از پیروزی انقلاب اسلامی، در چند مرحله تعریف شد.

بند اول: هیأت اجرایی

« هیأت اجرایی با توجه به نظریات انجمن نظارت و مفاد شکایت و بررسی های خود، چنان چه تشخیص دهد امور انتخابات در یک یا چند شعبه به طور مؤثر از جریان عادی خود خارج بوده و صحیح انجام نگرفته است، انتخابات یک یا چند شعبه مذکور را باطل اعلام می نماید. نظر هیأت اجرایی در کلیه مواردی که مورد رسیدگی قرار می دهد تا مرحله صدور اعتبار نامه، قطعی و لازم الاجرا خواهد بود ». ^۱ این ماده از قانون در قانون مصوب ۱۳۷۸ اصلاح شد. « هیأت اجرایی پس از بررسی شکایات و گزارش ها چنان چه تشخیص دهد که امور انتخابات در یک یا چند شعبه از جریان عادی خارج شده و صحیح انجام نگرفته است، با تأیید هیأت نظارت، انتخابات یک یا چند شعبه مزبور را

۴- قانون اصلاح انتخابات مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۶۲، ماده ۶۵، تبصره ۱.

۵- قانون اصلاح انتخابات مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۶۲، ماده ۶۵، تبصره ۲.

۱- قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۷۸، ماده ۶۸، تبصره ۳.

۱- قانون انتخابات مجلس شورای ملی، مصوب ۱۳۵۸، ماده ۴۵.

در صورتی که سرنوشت انتخابات مؤثر نباشد، باطل اعلام می نماید. چنان چه ابطال همه یا قسمتی از آراء یک یا چند صندوق اخذ رأی در سرنوشت انتخابات مؤثر باشد، تصمیم با شورای نگهبان است.^۲ مطابق ماده (۶۸) قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۷۸/۹/۷، «هیأت اجرایی مراکز حوزه های انتخابیه موظفند از تاریخ تشکیل هیأت اجرایی تا دو روز پس از اعلام نتیجه اخذ رأی انتخابات، شکایات واصله را بپذیرند و حد اکثر ظرف هفت روز از تاریخ دریافت شکایات در جلسه مشترک هیأت های اجرایی و نظارت حوزه انتخابیه به آنها رسیدگی کنند.»^۳ تبصره (۱) همین ماده، اضافه می کند: «کسانی که از نحوه برگزاری انتخابات شکایت داشته باشند، می-توانند ظرف هفت روز از تاریخ اخذ رأی شکایت مستند خود را به دبیر خانه شورای نگهبان نیز تسلیم دارند.»^۴

بند دوم: هیأت نظارت

هیأت های نظارت توسط نهادهای ناظر انتخابات تشکیل می شود که همان طور که گذشت دو نهاد شورای نگهبان و مجلس شورای اسلامی هستند. مجلس شورای اسلامی بر انتخابات شوراهای اسلامی شهر و روستا و شورای نگهبان نیز بر سایر انتخابات نظارت دارد.^۱

بند سوم: شورای نگهبان

در جمهوری اسلامی ایران شورای نگهبان که حافظ قانون اساسی است بر انتخابات هم نظارت دارد. این نظارت عام و فراگیر است و از زمان تهیه مقدمات برای اعلام زمان برگزاری انتخابات تا زمان صدور اعتبار نامه را در بر می گیرد. این نظارت توأم با

۲- قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۷۸، ماده ۷۰.

۳- قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۷۸، ماده ۶۸.

۴- قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۷۸، ماده ۶۸، تبصره ۱.

۱- راجی، محمد هادی و غمامی، محمد مهدی، (۱۳۸۶)، «درباره انتخابات: شیوه ها و مراجع رسیدگی به تخلفات انتخاباتی در جمهوری اسلامی ایران»، صص ۱۷ و ۱۸.

قاطعیت است تا مرحله ابطال انتخابات در صورت احراز عدم صحت می تواند پیش رود. این نظارت اطمینان بخش تلقی شده. فرض بر این بوده که شورای نگهبان در سطحی است که از هیچ جریان و گروه و شخص خاصی حمایت نمی کند و انتخاب هیچ کاندیدایی برایش نفع و ضرری ندارد و بنا براین تنها پس از اعلام صحت انتخابات از جانب شورای نگهبان اعتبار نامه ها برای منتخبین صادر می شود. البته در قوانین انتخاباتی ارتکاب بعضی اعمال در جریان انتخابات جرم شناخته شده مثل خرید و فروش رأی، تهدید رأی دهندگان، تغییر آراء داده شده. در این موارد محاکم قضایی صلاحیت دار برابر آئین دادرسی به موارد اتهام ارتکاب جرم رسیدگی می نمایند و با صلاحیت شورای نگهبان تداخلی ندارد.^۲ بر اساس قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۷۸ در ماده ۷۲ بیان می شود که: «در صورتی که رسیدگی به شکایات هر یک از حوزه های انتخابیه منجر به توقف یا ابطال انتخابات شود، اعلام آن از رسانه های گروهی از اختیارات شورای نگهبان است. توقف یا ابطال انتخابات در هر حوزه انتخابیه باید مستند به قانون و همراه با اسناد و مدارک معتبر و با رأی اکثریت مطلق اعضای شورای نگهبان باشد».^۳

بند چهارم: مجلس شورای اسلامی

بر اساس ماده ۷۴ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۷۸ «اعتبار ناهم منتخبین به دستور وزارت کشور و با مهر و امضاء اعضاء هیأت اجرایی و هیأت نظارت، در پنج نسخه (یک نسخه برای شورای نگهبان) ظرف مدت ۴۸ ساعت تنظیم و صادر می شود. در صورتی که هر یک از اعضای هیأت های اجرایی و نظارت پس از اعلام نظر شورای نگهبان از امضاء اعتبار نامه خود داری کنند، متخلف از قانون محسوب و تا ده سال از عضویت در هیأت های اجرایی و نظارت محروم خواهند شد و اعتبار نامه با امضا وزیر کشور و رئیس هیأت مرکزی نظارت بر انتخابات کشور معتبر خواهد بود».^۱ «صدور

۲- مدنی، جلال الدین، (۱۳۸۸)، حقوق اساسی تطبیقی، صص ۱۹۵ و ۱۹۶.

۳- قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۷۸، ماده ۷۲.

۱- قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۷۸، ماده ۷۴.

اعتبار نامه منتخبین موقوف به عدم ابطال انتخابات از طرف شورای نگهبان می باشد و شورای نگهبان در اسرع وقت نظر خود را درباره انتخابات اعلام می نماید و وزارت کشور موظف است بلافاصله دستور صدور اعتبار نامه را بدهد.^۲ «کلیه شکایات مربوط به انتخابات، قبل از ارسال پرونده انتخاباتی به مجلس توسط وزارت کشور به هیأت مرکزی نظارت ارسال و پس از آن، پرونده عیناً به مجلس فرستاده خواهد شد. شورای نگهبان موظف است کلیه شکایات مربوط به انتخابات را پس از صدور اعتبار نامه ها به مجلس ارسال دارد».^۳

نتیجه گیری

انتخابات فعلیتی یک روزه نیست، بلکه فرآیندی چند مرحله ای است و همه مراحل آن به صورت زنجیروار به یکدیگر متصل شده و متأثر از هم می باشند. در طی انجام این مراحل ممکن است اقداماتی صورت گیرد که در تعارض با ارزش ها و نظام هنجاری جامعه و قوانین انتخاباتی باشند. به این ترتیب معرفی این اقدامات به عنوان جرایم یا تخلفات انتخاباتی لازم به نظر می رسد. هر چند هر یک از این عوامل ممکن است در مراحل قبل، حین فرآیند رأی گیری و یا پس از مرحله رأی گیری صورت گیرد. در دسترس عموم قرار دادن و شفاف و مشخص کردن این جرایم نهادها و مأموران مسئول و مردم را با این واقعیت که انجا هر یک از این اعمال مجازات هایی را در پی دارد روبرو کرده است. هدف اصلی از اجرای قوانین انتخابی، تضمین سلامت انتخابات و برگزاری انتخابات منصفانه و عادلانه است. از این رو طراحی نظام مدیریت رسیدگی و کنترل اجرای قوانین و مقررات در یک انتخابات دموکراتیک بسیار ضروری است. نهادهای مختلفی نظیر نهادهای قضایی، سیاسی و دادگاه های خاص می توانند چنین وظیفه ای را انجام دهند. این نهادها باید به اعتراضات و شکایات انتخاباتی با رعایت حقوق معترضین و به دور از هرگونه اعمال نفوذ ناروا و به صورت مستقل و بی طرف رسیدگی کنند. با توجه به خصایص ذاتی

۲- قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۷۸، ماده ۷۳.

۳- قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۷۸، ماده ۷۱.

رسیدگی قضایی و استقلال قضاوت ، قوه قضاییه می تواند از طریق یک دادگاه خاص و یا
کمیسیون خاص انتخابات ، به حل و فصل دعاوی انتخاباتی اقدام کند .

منابع و مأخذ

۱. آبراهامیان ، یراوند ، (۱۳۷۷) ، ایران بین دو انقلاب از مشروطه تا انقلاب اسلامی ، تهران مرکز .
۲. آتیو ، جان ، (۱۳۸۵) ، فرهنگ ریشه شناسی ، ترجمه حمید کاشانیان ، تهران : نشر نو - معین .
۳. احمدی ، علی ، (۱۳۸۹) ، انتخابات در ایران (بررسی حقوقی و قانونی) ، تهران : میزان
۴. اداره کل آرشیو ، اسناد و موزه رئیس جمهور ، (۱۳۷۸) ، اسنادی از انتخابات مجلس شورای ملی در دوره پهلوی اول ، تهران : وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی .
۵. جعفری لنگرودی ، محمد جعفر ، (۱۳۸۱) ، ترمینولوژی حقوق ، تهران : گنج دانش .
۶. جعفری لنگرودی ، محمد جعفر ، (۱۳۷۸) ، مبسوط در ترمینولوژی حقوق ، تهران : گنج دانش .
۷. جعفری ندوشن ، علی اکبر ، (۱۳۸۲) ، تفکیک قوا در حقوق ایران ، آمریکا ، فرانسه ، تهران : مرکز اسناد انقلاب اسلامی .
۸. خسروی ، حسن ، (۱۳۸۸) ، حقوق انتخابات دمکراتیک : اصول ، مبانی و الگوی مطلوب نظام انتخابات پارلمان ، تهران : مجد .
۹. رز ، ریچارد ، (۱۳۹۰) ، دایره المعارف بین المللی انتخابات ، تهران : میزان .
۱۰. رمضان‌نوری ، محمود ، (۱۳۸۰) ، فرهنگی حقوقی (مدین) ، تهران : خط سوم .
۱۱. روابط عمومی دفتر تحکیم وحدت ، (۱۳۷۸) ، نظارت استصوابی ، تهران : افکار .
۱۲. رهنمود ، فرج الله و مهدوی راد ، نعمت الله ، (۱۳۸۹) ، مدیریت انتخابات ، تهران : اطلاعات .

۱۳. زارعی ، محمد حسین ، (۱۳۸۴)، مطالعه تطبیقی مجالس قانونگذاری ، تهران : دفتر مطالعات حقوقی مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی .
۱۴. شهبازی ، محبوب ، (۱۳۸۰) تقدیم مردم سالاری ایرانی ، تهران : روزنه .
۱۵. صانعی ، پرویز، (۱۳۷۲)، حقوق جزای عمومی (جلد ۱)، تهران : گنج دانش .
۱۶. قاضی ،ابوالفضل ،(۱۳۷۰) ، حقوق اساسی و نهادهای سیاسی ، تهران : دانشگاه تهران .
۱۷. کاتوزیان ، ناصر ، (۱۳۸۳) ، مقدمه علوم حقوق ، تهران : شرکت سهامی انتشار .
۱۸. مدنی ، جلال الدین،(۱۳۸۸) ، حقوق اساسی تطبیقی ، تهران : جنگل .
۱۹. نجفی ابرند آبادی ، علی حسین ، (۱۳۷۷) ، دانشنامه جرم شناسی ، تهران : دانشگاه شهید بهشتی.
۲۰. هاشمی ، محمد، (۱۳۸۱)، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران (جلد ۲) ، تهران

مرکز آموزش ملی-کاربردی
سازمان همیاری شهرداری های
استان اصفهان

بنیاد علمی قانون یار برگزار می کند

با همکاری و حمایت معنوی
مرکز آموزش علمی- کاربردی سازمان همیاری شهرداری های استان اصفهان

همایش ملی

علمی- پژوهشی فقه و حقوق اسلامی

پایگاه های نمایه کننده مقالات همایش

Sponsored and Indexed by
CIVILICA
We Respect the Science

T
PBIN.com
Sponsored And Indexed

همایش های ایران
Symposia

CONF
PAPER

مکتبانه سنجو
Cafeteriasanjoo.com

مؤسسه تخصصی زبان
Center of Persian Language Academic Studies
(ICPLA)

دکتر بهنام اسدی

مسئول برگزاری

محور های همایش:

پدپرش مقاله در تمامی زمینه های علوم تربیتی و روان شناسی (تمامی گرایش ها)، برنامه ریزی درسی، علوم مشاوره، فلسفه تعلیم و تربیت، آموزش و پرورش، آموزش الکترونیک، برنامه ریزی آموزش عالی، علوم اجتماعی، فرهنگ هنر (تمام گرایش ها)، ارتباطات اسلامی و سایر موضوعات مرتبط با علوم انسانی

۱۵
بهمن ماه
۱۳۹۸

اصفهان
سالن اجلاس
دانشگاه

ارکان کلیدی همایش

دبیر اجرایی همایش،
دکتر امین امیریان فارسانی
رئیس هیات داوران،
دکتر سعید سامانی مجد
رئیس شورای سیاست گذاری،
دکتر سعید خردمندی

جهت چاپ مقالات خود در دیگر همایش های قانون یار
کافیست فایل word مقاله خود را به همراه
شماره تماس به آدرس ایمیل زیر ارسال نمایید

phdsara@yahoo.com

ارسال مقاله در واتس آپ یا تلگرام به شماره

09100636002

همایش های علمی و پژوهشی، هر ساله در دو نوبت برگزار می شود

دبیرخانه همایش: تهران، میدان انقلاب، خ میری جاوید، کوچه مینا، پلاک ۲۹، طبقه سوم

واحد مشاوره ۰۲۱۶۶۹۷۹۵۱۹ - ۰۲۱۶۶۹۷۹۵۲۶ واحد صدور مدرک ۰۲۱۴۴۴۴۱۷۶۴

www.olomensani.IR